

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

DE LAATSTE EER

Er zit een man in de kamer, die daar niet goed past, al is 't er nog zo eenvoudig. Je kunt zien, dat hij beter thuis is in de buitenlucht. Z'n huid lijkt van leer, gebrand door de zon, rug en handen staan krom van 't werk. We kunnen denken, dat hij havenarbeider is.

Hij heeft bij een dominee aangebeld; want zijn moeder is overleden, en nu zoekt hij een spreker bij de begrafenis. „Maar we zijn niet van de kerk”. Mag ik eens vragen, zegt de dominee, waarom u juist naar mij toegekomen bent? Is er dan niet iemand in uw eigen kring die het zou kunnen doen; die meer van uw eigen gedachte is? „Ik hoor 't al”, zegt de man, „U wilt het niet, omdat ik geen lid van uw kerk ben”. „Integendeel, maar ik wil weten wat u dan wel bent. Hoe u staat tegenover de dood; en vooral hoe uw moeder was in dit opzicht”. „Meneer”, zegt de man, terwijl hij al opstaat, „Moeder is altijd goed voor ons geweest. En daar is verder niets aan toe te voegen”. „Wat u daar zegt”, valt de ander in, „dat is nu wat ik zoek. Nu wil ik graag komen — als ik mag spreken in deze geest”.

Zo is die toespraak geworden ook: „Moeder is altijd goed voor ons geweest — wat hebben buitenstaanders daar aan toe te voegen? De laatste eer is dit, dit woord van haar zoon. Hij wil geen vrome formules er omheen. Moeder wordt geëerd zoals ze was. Geloofde zij in een eeuwig leven? Ik weet het niet. Maar hier gebeurde het. Wie God is, en Christus, dat beleven we hier: Hoe een zoon z'n moeder erkent; dat zij voor haar kinderen goed geweest is. Daar is verder niets aan toe te voegen”.

Nog één stap, en deze spreker laat ook de woorden „God” en „Christus” weg. Zijn ze dan verloren gegaan? Neen, ze worden werkelijkheid. De liefde van een zoon en de eer van een moeder krijgen voorrang, boven de vraag naar het geloof. Dat is de taal van de bijbel zelf; maar niet van de bijbel alleen: Vanuit de meest verschillende volken en tijden, uit levenskringen met en zonder godsdienst, zien we mensen uitkomen op dit punt: Hoe ben je in de praktijk. Kunnen we, dwars door muren van geloof en ras en politiek — nog een mens in de ogen zien en elkaar in leven houden? Waar deze vraag opkomt, en 't zwaarst gaat wegen — is een begin van humanisme.

Voor de twee mannen van zoeven vond deze doorbraak plaats op het zelfde moment, door

één ontmoeting, en is het toevallig, dat dit juist bij een begrafenis gebeurde? Wel vaker schrikt 't leven wakker, komt tot z'n kern, door confrontatie met de dood. In een flits ervaren we, dat alles voorbij is voor we 't weten. Terwijl voor onze ogen een kist wegzinkt, is 't vreemd dat je zelf blijft staan; in de leegte. De mens die heenging is niet te vervangen. Daarom mocht er geen geloof bij, van de havenwerker. Z'n moeder alleen, anders niets. Woorden kunnen zoveel kapot maken. Dan is 't beter met alleen muziek; of enkel stilte. Stilte hoeft immers geen leegte te zijn?

Wij stonden eens te wachten bij het crematorium in Westerveld. Een najaarsmorgen, de bomen waren rood en goud. Het meisje dat we wegbrachten, had de stilte wel verstaan. Ze kon in een gezelschap zwigend luisteren; en als dan haar mening werd gevraagd, bleek die soms onthullend echt te zijn. Onder 't wachten, nog voor de aula, zei een van haar familieleden tegen me: „Ons zusje wou nooit veel; maar wat ze koos, daar hield ze van, dat proefde ze met al haar zinnen. Een nieuw plantje in de tuin, het inademen van de morgenlucht”. Dan sta je allebei te denken: „Waarom juist zij... Wat maken we ons druk over onbenulligheden, elke dag... Laten we iets bewaren van hoe ze was, laten we zelf er iets van realiseren”. Maar je zegt 't niet omdat 't afgesleten klinkt. En toch, de enkele woorden die we gewisseld hebben, waren nodig op dat ogenblik; nodig en genoeg. Toen wisten we, niet alleen te zijn. Anderen hebben haar ook gekend, we zijn met elkaar verbonden meer dan ooit.

Er kunnen zelfs meer woorden nodig zijn, zoals ik eens heb meegemaakt bij een begrafenis vol moeilijkheden. De man die daar lag had anderen uitgebuit voor zichzelf; hij had oorlogswinst gemaakt, en z'n laatste jaren gesleten in wantrouwen en eenzaamheid. Alleen de naaste familie wist er meer van: Z'n

personalia

P. N. KRUYSWIJK. Geboren in 1922. Studeerde theologie te Amsterdam en was predikant te Wieringen en te Haarlem.

Werd in 1954 lid van het Humanistisch Verbond en is daar thans werkzaam als geestelijk raadsman in algemene dienst.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 21 maart 1965

jeugd zonder liefde en begrip onder een tirannieke vader. Nu wilde men iets daarvan uitgesproken hebben. Zwijgen bij dit graf dat zou in de buurt, in de familie, betekenen: Onderlinge gesprekjes van bitterheid over z'n leven en van opluchting over z'n dood. Er is een geestelijk raadsman gevonden die zonder iets te verbloemen of goed te praten — ook de tragiek van dit leven heeft aangeduid. En dat we mee verantwoordelijk zijn voor 't kwaad van één mens; voor 't leed dat hem is toegebracht en dat hij heeft voortgeplant. Iemands leven is nooit een zaak van hem alleen, z'n sterven evenmin.

Bij het graf van deze bikkelharte man hebben we een stuk verbondenheid beseft niet minder dan bij de crematie van dat meisje. Verbondenheid, niet als een leus die overal past, maar als een concrete situatie, die bij ieder anders ligt. Onvergankelijk eigen, dat is iemands laatste eer. Ook de landstreek maakt verschil, de familie, het werk. Voor Kennedy of Churchill moest het anders dan voor de moeder van de havenarbeider. Maar ook hij wilde het gezegd hebben, de eer van moeder, in het openbaar, onder de hemel die van allen is. Daarom zocht hij een officieel adres, het enige dat hij kende, de kerk. Als het geloof er maar buiten bleef. Absurd verzoek, aan een dominee. Dit wekte de spanning, waaruit iets nieuws geboren werd: De mens als enig middelpunt; deze mens, zoals hij of zij alleen was — juist zo verbonden met al de anderen.

Bedoel ik dan, dat hier voor 't eerst een wijde menselijkheid gevonden werd? Integendeel, het humanisme brak nog niet eens volledig door. Het heeft jaren geduurd, eer die dominee z'n kerkelijke banden losliet. En de havenwerker, misschien denkt hij nog altijd dat hij „niks" is; daar is achteraf niet over doorgepraat, helaas. 't Was een van die beslissende gebeurtenissen, die zich binnenskamers voltrekken en waarvan pas later de gevolgen blijken. In buitenkerkelijke kring was intussen reeds lang een begin gemaakt van eigen uitvaartwerk.

Al sedert de vorige eeuw zijn er mensen opgetreden in ons land — onderwijzers, bondsbestuurders, leidsters van vrouwengroepen — die voor hun omgeving in moeilijke omstandigheden de leegte hebben gevuld. Maar dan was 't weer gebonden aan een politieke richting of een maatschappelijke laag. Menselijk helpen en leiding geven geschiedde nog uitsluitend ingekapseld in deze verbanden of langs particuliere weg. De juiste instantie was dan ook niet altijd te vinden, te rechter tijd. Daarom is het nodig geworden, dat allerlei incidentele hulpverleningen zich verenigden tot een centraal adres; dat overal aanwezig is en aan iedereen bekend kan zijn. En 't is er gekomen: de geestelijke raadslieden van het Humanistisch Verbond. Niet, dat deze mannen en vrouwen alleen te vinden zijn bij begrafenis of crematie; dat is maar een onderdeel van hun werk. Het zwaartepunt ligt in de praktijk van de gewone dag. Waar iemand een weg zoekt in het huwelijk of in de opvoeding van kinderen; waar hij verlangt naar een perspectief voor de toekomst of naar bevrijding van eenzaamheid.

Een humanistisch raadsman brengt dan geen antwoord namens een hogere macht; hij luistert en overlegt op voet van gelijkheid, als

medemens. Hij wordt door deskundigen gesteund, maar is zelf meestal een vrijwilliger, die in de maatschappij een andere functie bekleedt. Voordeel daarvan is, dat hij dichter naast ons staat; nadeel: de beperking van zijn tijd. Laat ik dit laatste nog illustreren aan een van onze sprekers bij een uitvaart. Tientallen malen per jaar wordt op zijn medewerking, onbezoldigd dus, een beroep gedaan. Z'n dagelijkse functie zal ik niet verraden. We nemen aan dat hij afdelingschef is in een warenhuis en daar kan 't druk zijn tegen Sint Niklaas en Kerst. Maar over 't offer van z'n vrije tijd hoor je hem nauwelijks; wat is z'n klacht, iedere keer dat ik 'm zie?

„Je kunt 't niet afwerken. De mensen komen op zo'n dag tot rust. In de volgauto, of na afloop krijg je dan te horen, wat er aan de hand is met iemand z'n zoon, of z'n vrouw of z'n werk; soms erger, dan je had vermoed. Dan kun je toch niet wegblijven, als ze zeggen kom je nog 's langs. Trouwens als je zulke dagen hebt meegeleefd, dan wil je alleen al daardoor nog 's naar de achtergeblevenen toe. Maar intussen komt er alweer een nieuw verzoek, soms twee in een week". Mijn vraag is dan, of hij nog wel aan zichzelf toekomt en aan z'n gezin. Anders zou je 't paard immers achter de wagen spannen? Eén oplossing is er: Meer helpers.

Bereidheid is er genoeg in zo'n streek, in elke stad; zodra maar een begin van voorlichting en organisatie geboden wordt. Helemaal zonder leiding van vakbekwame mensen gaat 't niet. Voor honderden vrijwilligers één bevoegdheid, dat is 't minste wat we nodig hebben. Om nu te zorgen dat dit mogelijk blijft, is een fonds gesticht, het „Steunfonds Praktisch Humanisme" dat om inkomsten vraagt elk jaar, in maart.

Wacht even — waar raken we nu verzeild? Dit is toch de rubriek „Geestelijk leven"? Ja juist, daarom moet het vorm krijgen in de praktijk. Anders wordt het zweverig, een sentiment van „hogere dingen". In werkelijkheid gaat het hierom, dat een moeder haar eer ontvangt onvervalst, zonder vreemde toevoegsels; en dat haar zoon eindelijk durft, zichzelf te worden. Dat is niet „niks", hij heeft het nu gemerkt. Er moet wat voor gebeuren eer hij, en anderen, in deze wereld iemand kunnen zijn. Ieder kind en iedere volwassene; handarbeider of intellectueel; blank, geel of zwart van huid; met geloof of zonder.

Dat kost een strijd in Amerika door boycot en sitdown; in Afrika en Rusland door eerlijke journalistiek en moedig schrijverschap. Ook het gesproken woord kan nodig zijn of het aandachtig luisteren; een korte, eerlijke ontmoeting, of enkel stilte. Stilte is leegte voor de meeste mensen, nu nog. Bij begrafenis heeft men daar een wat ruwe, maar veelgebruikte uitdrukking voor: „Je kunt hem toch niet als een hond onder de grond stoppen". Daarom zocht de havenwerker een spreker, een predikant, al geloofde hij niet. En nu er eenmaal raadslieden verschijnen van zijn eigen richting, nu blijkt pas tenvolte het tekort. Tekort aan geestelijke leiding, die de mens eerbiedigt in zijn eigen aard en keus.

Want allen naar één model, dat wordt geen gemeenschap. Dat wordt een grauwe wereld, die des te meer gevaar loopt in stukken te breken. Een denkbeeldig gevaar? En het geestelijke, moet het daarboven zweven? Of is het

juist de beslissende daad van een havenwerker en een dominee, een winkelchef en een geestelijk raadsman? Dan nog zijn particuliere daden niet voldoende. Ze moeten kracht krijgen in de samenleving.

Hier is een handvat: Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, Amersfoort. Giro 6168. Daar is verder niets aan toe te voegen.

P. N. KRUYSWIJK

AKTUEEL HUMANISME

Tijdens gesprekken waarin ook nog over wat anders gesproken wordt dan alleen over het weer, overkomt het me heel vaak dat er gezegd wordt „ja, zo denk ik er ook over”. Ik zal U daarvan een paar voorbeelden geven.

Laatst op een ouderavond op school raakte ik tijdens de pauze in gesprek en kwamen we op de vraag of de kinderen nu ja of nee godsdienstonderwijs zouden moeten volgen. Degene die de vraag stelde vertelde erbij dat zijn vrouw en hij geen enkele band met de kerk meer hadden, maar dat zij hun kinderen toch wel wat meer wegwijs zouden willen maken. Verder werd gezegd dat het thuis wel eens wat moeilijk was om een goed antwoord te geven op de vraag waarom vader en moeder niet naar de kerk gaan. Ziet U, zo werd tegen mij gezegd, we geven de kinderen natuurlijk het voorbeeld van de levenshouding die wij zelf het beste vinden, maar we zijn toch bang wat tekort te schieten. Tenslotte moeten de kinderen toch ook wat meer begrip hebben voor de achtergronden, maar hoe breng je ze dat nou bij?

Ik heb toen een en ander verteld over Humanistisch Vormingsonderwijs. Ook vertelde ik dat de strijd om erkenning die sedert de oprichting door het Humanistisch Verbond gevoerd is, onder andere tot resultaat heeft gehad dat dank zij de Mammoetwet Humanistisch Vormingsonderwijs officieel op school gegeven zal mogen worden. Dat was een soort openbaring voor ze en toen we op de wenselijkheid van het Humanistisch Vormingsonderwijs nog even doorpraatten, kwam het antwoord: „zo denk ik er ook over”.

Een andere keer was ik bij ouders die een zoon in militaire dienst hadden. Ze hadden iets gehoord over humanistische raadslieden in het leger, maar het fijne wisten ze er toch niet van. Ik ben aan het toelichten gegaan en kreeg aan het eind van het gesprek weer het bekende antwoord: „zo denk ik er ook over”. Maar ook in dat gesprek heb ik natuurlijk niet nagelaten erop te wijzen hoeveel strijd er door het Humanistisch Verbond geleverd is en hoeveel energie er besteed moest worden voordat het zover was dat de humanistische raadslieden in het leger werden toegelaten.

Evenmin liet ik na te vertellen, dat er toch nog sprake is van verschil tussen de voorwaarden die gesteld worden voor geestelijke verzorging van kerkelijke zijde en van humanistische kant. Ik wees op de verklaring die ingeleverd moet worden door degenen die zich tot de humanistische geestelijke raadslieden willen wenden, terwijl voor de kerkelijke geestelijke verzorging geen verklaring ingeleverd behoeft te worden.

En ook toen we het over dat verschil in behandeling hadden en tot de conclusie kwamen dat zo'n verschil toch eigenlijk niet te pas kwam kreeg ik te horen „zo denk ik er ook over”.

Mijn derde voorbeeld is ook nog op het terrein van de geestelijke verzorging. Het gesprek ging over gevangenen en hun contacten met de buitenwereld. Toen ik vertelde van de moeilijkheden die nog worden ondervonden door de geestelijke raadslieden van het Humanistisch Verbond die de gevangenen en de Huizen van Bewaring bezoeken, werd duidelijk blijk gegeven van verbazing en ergernis. Mijn opmerking dat zo iets toch onaanvaardbaar was werd ook in dit geval beantwoord met „zo denk ik er ook over”.

Voorbeelden op het terrein van het praktisch werk dat door het Humanistisch Verbond gedaan wordt, zou ik nog veel meer kunnen geven. Ik denk daarbij o.a. aan het feit dat in sommige ziekenhuizen de deur open staat voor dominee en pastoor, maar gesloten blijft voor raadslieden van het Humanistisch Verbond die buitenkerkelijke patiënten buiten de bezoeken willen bezoeken.

Wat moeilijker is het om het veel gehoorde antwoord „zo denk ik er ook over” met een voorbeeld te illustreren, als het niet gaat om praktische taken, die het Humanistisch Verbond verricht, maar om vragen van levens- en wereldbeschouwing, kwesties van geestelijk leven, zou je ze ook kunnen noemen.

Dat behoeven dan nog geen diepzinnige wijsgerige vraagstukken te zijn. Verre van dat, meestal zijn het zeer voor de hand liggende levensvragen, levensproblempjes van alle dag, zou ik haast zeggen. Maar juist die alledaagse dingen zijn het moeilijkst om ze zo weer te geven, dat de belangrijkheid ervan duidelijk blijkt.

Ik ga het toch proberen, want in feite zijn de voorbeelden in het dagelijks leven voor het grijpen. Het leven zelf bv.? Heeft het leven zin? De geheimzinnige dood. Liefde, vrijheid, waarheid. Keuze tussen goed en kwaad. Wat is goed, wat is kwaad? Dagelijks hebben we met een of meer van deze levensvraagstukken te maken, ook al liggen we niet iedere nacht wakker van het piekeren erover.

Vaak gaat het in een gesprek als volgt. Men bemerkt op een of andere wijze van elkaar dat men niet godsdienstig is, niet naar de kerk gaat. Waarom niet? Omdat ik niet op gezag kan (wil) geloven. Ik ben ervan overtuigd, zeg ik dan bijvoorbeeld, dat er veel tussen hemel en aarde is dat ik niet kan verklaren, maar ik schiet ook niks op met een verklaring, bijvoorbeeld als geopenbaarde waarheid, die die even mysterieus is. Ik vind dat dan het ene mysterie door een ander vervangen is, maar daar ben ik eerder mee achterop geraakt, dan mee opgeschoten.

Ja, zegt de ander dan, zo denk ik er ook over en, zo vervolgt hij, ik vind dat ik als mens beter mijn verantwoordelijkheid voor mijn daden, voor mijn levenswandel en voor de plaats in de samenleving voel, als ik die verantwoordelijkheid rechtstreeks draag. En dan heb ik weer reden om te zeggen dat ik er ook

de tekst gebruikt bij de televisieuitzending van 16 maart 1965

zo over denk.

Heeft het leven zin? Jazeker, als schakeltje in een ontwikkeling levert ieder zijn bijdrage. En hoe belangwekkend is het niet om die ontwikkeling mee te maken. Hoe boeiend is het niet om die ontwikkeling zich te zien voortzetten in je kinderen en kleinkinderen. Zo denk ik er ook over.

Is de dood het einde of geen einde? Ja en nee. Het einde van mijn bijdrage, van mijn deel hebben aan de ontwikkeling, maar aan de andere kant de afwerking van een schakel in die ontwikkeling, waaraan een andere schakel kan worden gehecht. Ja, zo denk ik er ook over. Maar ik heb nu eenmaal een nogal praktische aard en ik kom dus al gauw weer op de praktische kanten van de zaak. Die praktische kant is bijvoorbeeld dat die ontwikkeling van de humanistische gedachtenwereld bevorderd moet worden. Ook dat terdege moet komen vast te staan dat deze gedachtenwereld, het uitdragen daarvan en de praktische toepassing, onbelemmerd moet kunnen geschieden. Met andere woorden, dat die gedachtenwereld, maatschappelijk en geestelijk, als gelijkberechtigd behandeld moet worden. Maar wat is ervoor nodig om in de praktijk de gewenste toestand te bereiken? Daarvoor is niet voldoende dat er duizenden zijn die

zeggen dat ze er net zo over denken. Daarvoor is nodig dat die duizenden mee *doen*.

Stel U voor, er zijn 4 miljoen buitenkerkelijken in Nederland. Laten daarvan nu eens 10% van de volwassenen — en dat lijkt mij minimaal — „er net zo over denken”. Hoe komt het dan dat het Humanistisch Verbond nog maar 13.500 leden heeft?

Natuurlijk zijn er onder die buitenkerkelijken een heleboel mensen die er weliswaar in grote lijnen net zo over denken, maar die toch allerlei redenen hebben om geen lid van het Humanistisch Verbond te worden. Accoord, laten die op andere wijze hun steentje bijdragen om te maken dat al datgene waarover zij in grote lijnen net zo denken, niet behoeft te worden uitgevoerd en gefinancierd door dat hele kleine groepje koplopers.

Want die aktiviteiten op het gebied van geestelijke verzorging, raadslieden, bureaux voor levens- en gezinsmoeilijkheden enz. enz., maar ook de werkzaamheden op het gebied van studie, het opkomen voor de rechten van de buitenkerkelijken etc. etc. eisen energie en geld, veel geld. Het gironummer van het Steunfonds Praktisch Humanisme dat het geld voor al het vele werk inzamelt is no. 6168 te Amersfoort. Stort daarop uw bijdrage en vergeet het niet!

J. BIJLEVELD

VAKANTIE 1965

De buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond heeft de volgende vakantieplannen:

Kinderkamp 10—12 jaar

Ook dit jaar weer in Elspeet in huize „De Korenbloem” en wel van 17—24 juli a.s.

De leiding berust bij: C. J. Oortgijsen en mej. J. van Praag.

De prijs — inclusief f 2,— zakgeld — bedraagt f 60,— per week.

Aanmelding hiervoor bij: mej. Judith van Praag, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg, Z.H. Tel.: (070)-98 72 40.

Tentenkampen 13—15 jaar

Voor jongeren van 13—15 jaar zijn er 3 tentenkampen (max. 24 deelnemers per kamp). De prijs hiervoor bedraagt f 65,— per persoon per 10 dagen.

De plaats voor deze kampen is evenals het vorig jaar op Schouwen (Burgh bij Haamstede). Het eerste kamp wordt gehouden van 20 juli—30 juli en staat onder leiding van de heer en mevrouw J. Weggelaar, Erasmusgracht 23-III, Amsterdam, tel. (020)-8 39 19, waar men zich ook moet aanmelden.

Het 2e tentenkamp wordt gehouden van 30 juli—10 augustus.

Adres van leiding en aanmelding: de heer A. Chrispijn, Jonckerfransstraat 119, Rotterdam-1, tel. (010)-12 78 27.

Het 3e tentenkamp tenslotte is van 10—20 augustus.

Hiervoor moet men zich aanmelden bij de heer N. Kats, Troelstraweg 276, Dordrecht, tel. (01850)-57 28.

Trektochten Denemarken 16—18 jaar

Er zijn dit jaar 2 trektochten per fiets en per tent naar Denemarken. Duur 14 dagen.

De eerste tocht begint op 15 juli en duurt tot 29 juli.

Leiding: de heer W. Burgerhout, Bilderdijklaan 19, Soest-Zuid, tel. (02955)-37 13, bij wie men zich moet aanmelden.

De tweede tocht is van 5 augustus tot 19 augustus.

De leiding berust hier bij de heer M. J. Touthoofd, Buys Ballotsraat 37, Den Haag, tel. (070)-39 82 47, en dit is tevens het aanmeldingsadres.

De prijs van deze trektochten bedraagt f 85,— voor 14 dagen. Daarbij komt echter nog de treinreis van Holland naar Denemarken (Flensburg). Een retour Utrecht—Flensburg bijv. kost f 85,40.

Nadere inlichtingen worden verstrekt door bovengenoemde adressen.

Giro-overschrijvingen graag op postrekening nummer 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met duidelijke vermelding waarvoor de betaling bestemd is.

lezingen voor de radio

zo. 28 maart VARA 9.45 uur: H. Bongers: „Geef ons de middelen”.

zo. 4 april VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

di. 6 april AVRO 15.45 uur: J. C. Brandt Corstius: „De openbare school”.

zo. 11 april VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: Congres '65: „Op zoek naar onszelf”.

Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme - Amersfoort - Giro 6168